

ÂRİFÎ PAŞA. 'ÂRİFÎ PAŞA, AHMED (1830 —1895), osmanlı başvekillerindendir. Bir müddet hariciye nazırlığı eden Şekib Paşa 'nin oğlu olup, 1830 (1246) 'da İstanbul'da doğmuştur. Hususî tahsil gördükten ve fransızca'yı da öğrendikten sonra, Babîâli tercüme odasına girmek suretiyle, memuriyete intisap etmiş (1261 = 1845) ve iki sene sonra da Viyana sefareti başkâtipliğine tâyin edilmiştir. 1855 (1271) 'te âmedî-i divan-ı hümayun odasına memur olmuş, aynı tarihte toplanan Viyana konferansına, sonra Paris kongrasına, birinci murahhas Âli Paşa 'nin baş kâtibi sıfatıyla, iştirak etmiş ve avdetinde (1272 = 1856) de divan-ı hümayun mütercim-i evvelliğine getirilmiştir. 1869 (1286) 'da uhdesine divan-ı hümayun beylikçiliği de verilmiştir. Mahmud Nedim Paşa 'nin sadrazamlığı esnasında, makam ve memuriyetler sık sık değiştirilirken, Arifi Bey de hariciye nezareti müsteşarı (cemaziyelâhır 1288 = ağustos 1871), on beş gün sonra, rütbe-i bâlâ ile, divan-ı hümayun tercümanı ve ertesi gün tophane-i âmire müsteşarı ve müteakiben divan-ı ahkâm-ı adliye cemiyet-i icraiyesi reisi, üç ay sonra da hukuk dairesi reisi oldu. 1872 (1289) 'de Viyana "ya, büyük elçi olarak gönderildi ise de, ertesi sene tekrar tercümanlığa getirildi. Memuriyet hayatının daha ehemmiyetli bir safhasına vâsıl olan Ârifî Bey, 1874 (1291) 'te, ikinci defa olarak, hariciye müsteşarlığına tâyin edildikten sonra, aynı sene (29 rebiülevvel=16 mayıs), «hariciye nâzın Râşid Paşa'nın lüzum-i tebdili ve hariciye müsteşarının evsaf-ı matlûbe ile ittisafı ciheti ile" (rebiülevvel 1291, Başvekâlet arşivi, hariciye nr. 92) hariciye nâzın oldu ve kendisine bir müddet sonra (7 rebiülâhır = 24 mayıs) vezaret rütbesi verildi. Sekiz ay kadar bu

vazifede kalan Ârifî Paşa evvelâ (9 zilhicce 1291 = 17 kânun II. 1875) maarif, sonra (8 cemaziyelevvel 1292 = 12 haziran 1875) adliye nazırlıklarına nakledilmiş ise de, kısa müddet kaldığı bu vazifelerde kendisinin mühim bir icraatı görülmemiştir. Ali Paşa gibi, Bâbıâlıden yetişen nahif ve tab'an nâzik bir zat olup, devlet işlerine, muasırlarına nazaran, daha fazla vukufu bulunan Ârifî Paşa 'nin temiz niyeti de bu işlere salim bir istikamet vermeğe kâfi gelmemiştir. Adliye nazırlığından 22 ağustos 1875 (20 receb 1292) 'te azledilen Ârifî Paşa 9 teşrin II. 1875 (10 şevval 1292) 'te hariciye nazırlığına getirilen Râşid Paşa 'nm yerine, ikinci defa, Viyana sefaretine tâyin edildi. Bu sırada, Hersek ihtilâli, Avusturya ile Osmanlı devleti arasında, mühim bir mesele teşkil etmekte idi. Nitekim Ârifî Paşa, daha itimatnamesini takdim ettiği gün (20 kânun I. 1875)J imparator kendisine „eyalet-i mezkûre ahali-i hıristiyanıyesi hakkında sür'at-i mümkin ile bir şey yapıp işe nihayet verilmesi lâzimedden idüğünü..." tekrar tekrar söylemiş, Paşa da, bilmukabele, aldığı talimat üzerine ^ihtilâlin temdidine başluca sebep o!a->

ÂRİFÎ PAŞA. 569

Karadağ 'in etvar ve harekâtını..." hatırlatmıştır (zilkade 1292, Başvekâlet arşivi, hariciye İ67). Bir ay sonra Avusturya hariciye nâzın Kont Andrâssy Gyula ile vukubulan mülakatı da, tamamen bu mesele etrafında cereyan etmiştir. Bu görüşmede Andrâssy, düveî-i muaz-zamaın Hersek ihtilâli hakkındaki nokta-i nazarını müdafaa etmiş, sefir de isyanı yakın bir zamanda bastırarak tedbirlerin itihaz edildiğini söyleyerek, muhatabına bunu kabul ettirmiş ve âsîlere Avusturya memurlarının yardımıda bulunduğuna da işaret

eylemiştir (Başvekâlet arşivi, muharrem 1293, hariciye 297/9). Mamafih Ârifî Paşa 'nın Viyana sefaretini esnasında sarfettiği mesaiden netice çıkmamış ve „Viyana 'nın bir müddetten beri şark politikasının merkez-i cereyanı hükmüne girmesi" oradaki Osmanlı sefaretini işlerinin ehemmiyetini artırmış olduğundan, „eshâb-ı iktidar ve liyakatten bir sefirin vücuduna lüzum-i kavi" görülerek (Başvekâlet arşivi, cemaziyelevvel 1293, hariciye 117/ 65), Ârifî Paşa azledilmiş ve yerine Aleko Paşa tâyin olunmuştur. Ârifî Paşa aynı sene sonunda k a v â i m k o m i s y o n u reisi, bir kaç ay sonra (3 receb 1294 = 14 temmuz 1877), ikinci defa hariciye nâzın olmuş, fakat osmanlırus harbinin devam ettiği bu fevkalâde zamanda, bu makamda on beş günden fazla kalamayarak, istifa etmiş ve bir müddet sonra da (şaban 1294 = ağustos 1877) Paris sefaretine tâyin edilmiştir. Harbin devamı müddetince ve Berlin kongrası esnasında Paris 'te kalan Ârifî Paşa, türk-fran-sız münasebetlerinin normal ve dostâne olmasına çalışmış, bu arada, İtalya kiralının cülusunu tebrik ve pederinin vefatından dolayı tâ-ziyeti hâvi bir nâme-i hümayun götürmek üzere, memuriyet-i mahsusa ile Roma 'ya gönderilmiştir (cemaziyelevvel 1295 = mayıs 1878). Ancak Paris 'te teşrin II. 1875 (x*9*) te Mah-mud Nedim Paşa tarafından ilân edilen, düyu-n-u umumiye faizlerinin nısfına tenzili hakkındaki karar neticesinde zarar gören hâmiller ile uğraşması lâzım gelmiş, hattâ onlardan kendisini tehdit ve devleti tahkir eden mektuplar almıştır (Mehmed Zeki Pâkalın, *Son sadrâzamlar ve başvekiller*, İstanbul, 1940, I, 166). Paris sefaretinden kânun II. 1879 (muharrem 1296) 'da azledilen Ârifî Paşa, kısa bir müddet sonra, s i c i l l - i a h v â l k o m i s y o n u

riyasetine, müteakiben de yeniden ihya edilen başvekâlet makamına getirilmiştir (9 şaban 1296 = 29 temmuz 1879). Selefî Hayreddin Paşa aynı sene içinde, mütemadiyen değiştirilen sadrâzam ve başvekillerin sonuncusu olup, k a n u n - i e s a s i n i n mer'iyette kalmasını ve meb'usan meclisinin içtimai ile mes'ûliyet-i vükelâ kaidelerinin tatbikini terviç eden lâyhaları üzerine azledilmiş, Abdülhamid de, yine meşrutiyetten ayrılmadığını göstermek üzere, Ârifî Paşa 'yi başvekil unvanı ile hükümetin başına getirmişti (Abdur-rahman Şeref, *Tarih musahabeleri*, istanbul, 1340, s. 298). Devletin gayet müşkül bir zamanında iktidarı ele alan Ârifî Paşa için bir çok güçlükler ile mücadele etmek lâzım gelmiştir. Bu meyanda Karadağ 'in mutalebatı ve türkrus harbinden sonra vuku bulan muhaceretler ve diğer taraftan dahilî bir gaile de mevcuttu. Şark havâlisinde nüfuz sahibi mütegal-libeden Şeyh Ubeydullah Efendi ve oğulları, başlarına kurt ahaliyi toplamak ve bu havalinin devletçe kendilerine verildiğini ilân etmek suretiyle, bir isyan çıkarmışlardı. Evvelâ Musul 'dan mirliya Edhem Paşa 'nın kumandasında sonra Şaban Paşa 'nın idaresinde kuvvet sevk edilmiş ise de, mevkiin dağlık ve harekâtın güç olması yüzünden, bu tedbir isyanı bastırmağa kâfi gelmemiş, başvekil Ârifî Paşa, bu hareketin daha fazla genişleyip devlet için büyük bir gaile teşkil etmesine mâni olmak üzere, hayli müddet o havalide bulunarak, aşiretler arasında iyi bir şöhrete mâlik olup iktidarı herkesçe müsellemlen bulunan dâr-ı ş û r â - i a s k e r î âzasından ismail Paşa 'yi, umum kumandan sıfatiyle, bu işe memur etmiştir (Başvekâlet arşivi, ramazan, 1296, meclis-i mahsus 1301/210). Ârifî Paşa 'nın, 2 ay 24 gün süren

başvekâleti zamanında, aşarın bâzı mahallerde maktuan ve bâzı yerlerde emaneten idaresi ve Rumeli ile Anadolu 'daki vilâyetlerin bir takımında da aşarın, bir tacrübe olmak üzere, arazi üzerinden alınması gibi, bâzı ıslâhat ve İstanbul un elektrik ile tenviri gibi nafia hareketlerine (Başvekâlet arşivi, ramazan, 1296, meclis-i mahsus 189/855, 1032/2097) gayret sarfettiği görülüyorsa da, ciddî ve müessir icraatına tesadüf edilemiyor (Engelhardt, *Türkiye ve tanzimat*, trc. AH Reşad, İstanbul, 1328, s. 393). Ârifî Paşa 'nın azline, bilhassa Mahmud Nedim Paşa 'nın İstanbul 'a avdetine müsaade olunması hakkında vuku bulan istidası üzerine celbi için Abdülhamid 'in gösterdiği arzuya karşı, „umumî nefreti kazanmıştır" diyerek, muhalefet etmek istemesi sebep olmuştur (Mehmet Zeki Pâkalm, *göst. yer.*, s. 46). Bundan başka, sür'atli bir hâl şekli bekleyen dahilî ve haricî meseleler karşısında, halefi Said Paşa derecesinde, faal ve muvaffakiyetli olamayışının bittabi büyük bir dahli bulunduğu da düşünülebilir. Ârifî Paşa bundan sonra 19 teşrin I. 1879 (3 zilkade 1296) 'dan eylül 1880 (şevval 1297)'e kadar şurây-i devlet reisliği, 1882 (1299) 'de bir müddet üçüncü defa Viyana sefirliği, 1883 (1300) 'te üçüncü defa hariciye nazırlığı gibi, daha bir takım mü

S?o ÂRİFÎ PAŞA

him memuriyetlerde bulunmuştur. Mamafih Said Paşa iktidar mevkiinde bulunduğu esnada, Ârifî Paşa 'mn da, diğer mâzûl sadrâzamlar gibi, kendisine muhalif kaldığını kayıt (Sait Paşa, *Hâtırat*, İstanbul, 1328, I, 32) ve Kâmil Paşa, 1885 (1302) 'te sadaretin kendisine tevcihinde, padişahın o zaman tekrar şurây-i devlet reisi bulunan Ârifî Paşa ile istişareden sonra, hey-'et-i

vükelâyı tesbit ettiğini zikreder (*Hâtîrât-ı sadr-ı esbak Kâmil Paşa*, istanbul, 1329, I, 7) ki, bu, Paşa 'mn padişahın itimadına maznar olduğunu gösterir. 1892 (1309) 'de şûrây-i devlet reisliğinden ayrılan Arifi Paşa teşrin 1.1895 (cemaziyelevvel 1313) 'te meclis-i mahsus-ı vükelâ âzalığma tâyin edilmişse de, az sonra, (18 cemaziyelâhır 1313 — 6 teşrin lî. 1895) vefat etmiştir. Eyyüb 'de babasının mezarı yanında medfundur. Kendisi arapça, farsça ve fransızca bildiği gibi, hukuk ve tarihe âşinâ, güzel yazan bir zattı. Michaud 'nun *Histoire des Croisades* 'm *Amr al-acib fi târih-i ahl-i şalib* adı ile ve Âli Paşa-zâde Ali Fuad Bey ve Ethem Pertev Paşa ile tercümeğe başlamışlar ve eserin başından küçük bir kısmını neşretmişlerdir. Ârifi Paşa 'nın diplomatik ıstılahların türkçe-leştirilmesinde büyük hizmeti görülmüştür. Kendisinin münevver, müstakim ve halûk bir devlet adamı olduğunda her kes müttefiktir; her kese karşı iyilik ve insaniyet gösterirdi. Buna misâl olarak, başvekâlete geçer geçmez, Mahmud Nedim Paşa 'ya maaş tahsisi ve selefi Hay-reddin Paşa 'ya da mâzûliyet maaşı itasına teşebbüs etmesi zikredilebilir.

Bibliyografya: Metinde gösterilmiştir. (M. TAYYİB GÖKBİLGİN.)